

BENDROJI VALIUTA EURAS: TARPTAUTINĖ REIKŠMĖ BEI PERSPEKTYVOS

Gediminas Davulis

Vilniaus kolegija

Anotacija

Straipsnyje aptariami Europos integracijos proceso nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos iki Europos pinigų sąjungos su bendra valiuta euru įsteigimo pagrindiniai momentai. Pateikiamos pagrindinės šio integracijos proceso prielaidos, pabrėžiant, kad Europos integracijos pagrindiniais varikliais buvo tiek politinės, tiek ir ekonominės priežastys. Straipsnyje aptariama Europos centrinių bankų sistema, jos struktūra bei jos pinigų politikos pagrindiniai principai. Analizuojama Europos pinigų sąjungos bendros valiutos - euro tarptautinė reikšmė iki kriziniu laikotarpiu, jo įtaka šalių ekonomikoms. Nagrinėjama Vokietijos bei Slovėnijos patirtis įsivedant eurą. Statistinių duomenų analizė parodė, jog euro įvedimas tikru laipsniu įtakojo kainų lygio dinamiką Vokietijoje nors ši įtaka ir nebuvo žymi. Antra vertus infliacijos procesą stiprina ir psichologiniai veiksniai. Pateikiama Lietuvos euro įvedimo strategija, sukurta įvertinant užsienio šalių, įsivedusių eurą, patirtį. Analizuojama šiandieninė situacija euro zonoje, jos problemos bei Europos pinigų sąjungos bei jos bendros valiutos – euro perspektyvos. Analizė parodė, jog bendroji valiuta euras gali turėti ekonominę prasmę ir ilgalaikes perspektyvas tik tuo atveju, jeigu bus vykdoma bendra visos pinigų sąjungos mastu ekonominė bei socialinė politika ir tuo pačiu esant glaudesnei Europos pinigų sąjungos šalių ekonominei bei politinei integracijai.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: euras, Europos integracija, Europos Sąjunga, Europos pinigų sąjunga, Europos centrinis bankas, euro krizė.

Įvadas

Europos integracijos procesas, kurio rezultatas – Europos Sąjungos (ES), o vėliau ir Europos pinigų sąjungos (EPS) su bendra valiuta - euru įkūrimas, yra vienas iš reikšmingiausių politine ir ekonomine prasme įvykių per visą Europos istoriją. Europos pinigų sąjungos idėja buvo aptarinėjama dar 1956 metais derybose dėl Romos sutarties. Kaip pagrindinius momentus kuriant Europos pinigų sąjungą, reikėtų paminėti Vernerio pranešimą (1970), kuriame buvo siūloma sukurti Europos valiutinę sistemą, susidedančią iš valiutų krepšelio, pavadintu eku ir valiutų kurso mechanizmu, bei Delorso pranešimą (1989), kuris tapo pagrindu Maastrichto sutartyje nustatytam Europos pinigų sąjungos sukūrimo planui. Oficialiai Ekonominė ir pinigų sąjunga gyvuoja nuo 1999 m. sausio 1d., o euras grynųjų pinigų pavidalu pradėjo funkcionuoti dvylikoje Europos Sąjungos valstybių nuo 2002 m. sausio 1d. Euro įvedimu baigėsi daugiau kaip 50 metų trukusios pastangos pinigų integracijos srityje. Euras tapo pagrindine integracijos ašimi. Tarptautinės pinigų sistemos kontekste Europos pinigų sąjungos sukūrimas yra bene svarbiausias įvykis nuo tada, kai žlugo Bretton Woods susitarimo pagrindu funkcionavusi pasaulio pinigų sistema. Euro įvedimas yra reikšmingas ne vien ekonominiu, bet ir politiniu bei psichologiniu požiūriu. Nacionaliniai pinigai yra svarbus nacionalinio suvereniteto simbolis, todėl jų atsisakant neišvengiamai susiduriama su tam tikromis psichologinėmis problemomis.

Euro įvedimas ir tuo pačiu įstojimas į Europos pinigų sąjungą buvo vienas iš pačių svarbiausių Lietuvos ekonominės politikos uždavinių. Pirmasis bandymas nuo 2007 metų įsivesti eurą buvo nesėkmingas, kadangi infliacijos rodiklis Lietuvoje (nors ir nežymiai – tik 0,1

proc.) viršijo nustatytą ribą, t.y. Lietuvos ekonomika patenkino ne visus konvergencijos kriterijus ir į Europos pinigų sąjungą nebuvo priimta. Situacija Lietuvoje 2007 m. ir po to sekęs ekonomikos nuosmukis tik patvirtino, jog šis Europos centrinio banko sprendimas nebuvo nepagrįstas – Lietuva išties nepatenkino ekonominės padėties tvarumo reikalavimus. Manoma, jog euro įvedimas Lietuvoje, gali tapti svarbiu šalies ekonomikos plėtros veiksmu, nors svarių argumentų tokiam požiūriui pagrįsti šio straipsnio autoriui neteko girdėti. Antra vertus norint parinkti tinkamą integracijos į Europos pinigų sąjungą strategiją, svarbu suvokti bendros valiutos privalumus bei trūkumus, šalies galimybes bei išanalizuoti šalių sėkmingai įsijungusių į Europos pinigų sąjungą, patirtį. Lietuvos euro įvedimo strategijoje iš tiesų maksimaliai panaudota kitų Europos pinigų sąjungos šalių patirtis.

Nors tyrimai, susiję su bendros valiutos įvedimo įtaka šalies ekonomikai, Lietuvoje nėra plačiai vykdomi, tačiau užsienyje šiai problemai buvo ir yra skiriamas pakankamas dėmesys. Lietuvoje euro integracijos klausimus nagrinėja Davulis (2009,2011), Kropas, Kropienė (2005), Kuodis (2005). Iš užsienio autorių paminėtini Benjamin (2007), Galati, Tsatsaronis (2003), Gaspar (2004), Greenspan (2001), Frankel, Rose (2002), Shalder (2005), Feldstein (2011), Norris (2011), Ioannou, Stracca (2011) bei kiti.

Straipsnyje naudojami tyrimo metodai – sisteminė mokslinės literatūros ir statistinių duomenų analizė bei apibendrinimas.

Europos integracijos istorinės prielaidos

Europos Sąjunga yra tam tikra prasme gana unikalus valstybių darinys iki šiol neturėjęs analogų. Bendros Europos Sąjungos vidaus rinkos sukūrimas, kuris turėjo

savo priešistorę, buvo Europos šalių tolesnės integracijos dalimi. Europos Sąjungos kūrimąsi skatino tiek politinės, tiek ekonominės priežastys – pasibaigus antrajam pasauliniam karui Vakarų Europos šalys sutarė, jog Europa turėtų tapti demokratišku, klestinčios ekonomikos regionu, kuris niekada neduos pagrindo kilti karams. Tačiau Europa galėjo tapti išplėtos ekonomikos regionu, užtikrinančiu aukštus gyvenimo lygio standartus, tik tuo atveju, jei ji sėkmingai konkuruos su kitais pasaulio regionais. Šis tikslas negalėjo būti pasiektas tik atskirų šalių pastangomis ir todėl iškilo būtinybė Europos šalis suburti į glaudesnę sąjungą. Buvo būtina koordinuoti Europos šalių makroekonominę ir ypač pinigų bei fiskalinę politiką, užtikrinti efektyvų visų išteklių (darbo, kapitalo), o taip pat prekių bei paslaugų paskirstymą bei laisvą jų judėjimą regiono mastu. Ekonominių procesų globalizacija, pasaulinės konkurencijos didėjimas, aukštųjų technologijų naudojimas ir greitas jų plėtojimas vertė Europos šalis pirmiausia spręsti ekonominius uždavinius. Bendrų tikslų suvokimas ir atitinkamų pastangų rezultatas – ekonominės ir pinigų sąjungos Europoje sukūrimas, tačiau ne iš karto, o nuosekliais etapais.

Prielaidos Europos šalių integracijai atsirado tuoj po antrojo pasaulinio karo, kai buvo sudarytas karo sugriautos Europos ekonomikos atkūrimo planas, žinomas kaip Maršalo planas. Šiam projektui įgyvendinti ir administruoti 1948 m. Paryžiuje buvo įkurta Europos ekonominio bendradarbiavimo organizacija, kuri buvo reorganizuota į Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizaciją, žinomą kaip OECD (angliška santrumpa), o jos veiklos sfera tapo ekonominės pagalbos teikimas besivystančioms šalims.

Pirmasis žingsnis Europos ekonominės integracijos link buvo Europos anglies ir plieno bendrijos įkūrimas. Apjungti vieną iš svarbiausių žemyno pramonės šakų – anglies kasybą ir metalurgiją pasiūlė Prancūzijos užsienio reikalų ministras R. Šumanas. Ši idėja buvo įgyvendinta 1951 m. Paryžiuje šešioms Europos valstybėms – Belgijai, Italijai, Liuksemburgui, Olandijai, Prancūzijai ir Vakarų Vokietijai pasirašius sutartį, steigiančią Europos anglies ir plieno bendriją. Taip buvo sukurta Paryžiaus sutartį pasirašiusių šalių anglies ir plieno pramonės rinka, panaikinant muitus bei kitus prekybinius apribojimus šių pramonės šakų produkcijai. Kartu buvo sukurtos ir centralizuotos valdymo struktūros, kurių sprendimai buvo privalomi visiems bendrijos nariams. Sėkminga bendrijos veikla sudarė prielaidas plėtoti bendrą rinką, įtraukiant į ją ir kitas ekonomikos sritis. 1957 m. Romos konferencijoje šešios šalys, priklausančios Europos anglies ir plieno bendrijai, pasirašė dvi sutartis, įkurdamos dar dvi naujas organizacijas: Europos ekonomine bendriją ir Europos atominės energijos bendriją („Euroatom“). 1967 m. įsteigus visoms trims bendrijoms (Europos anglies ir plieno bendriją, Europos ekonomine bendriją ir „Euroatom“) bendras valdymo institucijas, jos buvo apjungtos į vieną sistemą ir pavadintos Europos Bendrijų (vėliau Europos Bendrijos) vardu.

Ne visos Europos šalys pritarė tokiai ekonominei integracijai, kai yra ribojamas suverenitetas, kuriant viršnacionalines valdymo struktūras. 1960 m. septynioms Europos valstybėms – Austrijai, Danijai ir Didžiąjai

Britanijai, Norvegijai, Portugalijai, Švedijai ir Šveicarijai Stokholme pasirašius susitarimą, buvo įkurta Europos laisvosios prekybos asociacija (ELPA). Šios organizacijos pagrindinis tikslas – liberalizuoti tarpusavio prekybą pramonės prekėmis, atsisakant muitų bei kitų prekybos apribojimų. Santykius su kitomis šalimis reguliuoja pačios šalys – sutarties dalyvės. Nors Europos laisvosios prekybos asociacija turėjo reikšmės kuriant bendrąją Europos Sąjungos rinką, tačiau jos indėlis į šį procesą toli gražu nebuvo svarbiausias. Europos Sąjungos bendrosios rinkos sukūrimą lėmė būtent Europos Bendrijų plėtra.

Naujas Europos Bendrijų integracijos etapas prasidėjo 1987 m. įsigaliojus naujai sutarčiai, pavadintai Suvestiniu Europos aktu, kuris pakeitė ir papildė Paryžiaus ir Romos sutartis, pagal kurias buvo įkurtos Europos bendrijos. Suvestiniame akte suformuluota nuostata, jog iki 1992 m. gruodžio 31 d. turi būti sukurta bendroji Europos rinka, kurioje sudarytos sąlygos laisvam prekių, paslaugų, kapitalo ir asmenų judėjimui. Bendroji vidaus rinka buvo kuriama remiantis principais, išdėstytais taip vadinamoje Baltojoje knygoje, kurią 1985 m. parengė Žako Deloro vadovaujama Europos Komisija. Iš esmės šią programą pavyko įgyvendinti. Tai buvo įtvirtinta Maastrichto sutartimi 1992 m. Olandijos mieste Maastrichte. Šia sutartimi, kuri vadinama Europos Sąjungos sutartimi, formaliai įkuriama Europos Sąjunga ir deklaruojamas naujas Europos ekonominės integracijos etapas – Ekonominės ir pinigų sąjungos (Europos pinigų sąjungos) kūrimas. Šioje sutartyje nurodytos dalyvavimo Ekonominės ir pinigų sąjungos sąlygos, vadinamos Maastrichto konvergencijos kriterijais, kuriuos turi vykdyti valstybės, siekiančios įstoti į šią sąjungą.

Politinės situacijos pokyčiai Europoje ir perspektyva priimti į įkuriamą Europos Sąjungą gausų būrį naujų narių, privertė peržiūrėti Maastrichto sutartį. Maastrichto sutartis buvo modifikuota ir papildyta pasirašius dvi kitas sutartis – 1997 m. Amsterdame (Amsterdamo sutartis) bei 2001 m. Nioje (Nicos sutartis). Šiose sutartyse buvo išspręsti klausimai susiję su ES institucijų reforma, kuri buvo būtina ES plėtrai, žmogaus teisėmis ir laisvėmis bei kitais klausimais, tačiau nepalietė ES bendrosios rinkos pagrindų.

Europos pinigų sąjungos sukūrimas

Dar ekonominės integracijos pradžioje buvo suvokta, jog Europos šalių ekonominė integracija nebus pakankamai efektyvi, jei nebus apjungtos ir šių šalių pinigų sistemos ir nebus pereita prie bendros valiutos. Tačiau Europos pinigų sistemos sukūrimas nebuvo lengvas uždavinys. Prirėkė nemažai laiko ir pastangų kol buvo sukurta Europos pinigų sąjunga su vieninga pinigų politika bei piniginiu vienetu – ekiu.

Idėja integruoti pinigų sistemas buvo išreikšta jau Romos sutartyje, kurioje buvo pažymėta, jog „kiekviena valstybė narė savo politiką, susijusią su valiutos kurso keitimu, laiko bendru reikalu“. Tačiau konkretnių veiksmų buvo imtasi tik po Liuksemburgo ministro pirmininko Pjero Vernerio pranešimo 1970 m., kuriame buvo pristatytas planas iki 1980 m. įkurti Europos pinigų sistemą. Pagrindinė šio plano dalis, kurią bandė įgyvendinti Europos Bendrijos narės, buvo apriboti valiutų kursų svyravimus. Buvo nustatyta maksimali

leistina valiutų svyravimo riba – 2,25 proc. lyginant su JAV doleriu. Įgyvendinant šį planą, 1973 m. buvo įsteigtas Europos piniginio bendradarbiavimo fondas, kuris teikdavo šalių-narių centriniams bankams paskolas, būtinas valiutų kurso stabilizavimo politikai vykdyti. Tačiau to meto situacija neleido įgyvendinti šio Vernerio plano dalies, vaizdingai pavadintos „gyvate tunelyje“.

Nepaisant Vernerio plano nesėkmės, 1978 m. Europos Taryba patvirtino planą, sukurti Europos pinigų sistemą, kuri pradėjo veikti nuo 1979 m. Šios sistemos pagrindiniai elementai buvo: valiutų kursų mechanizmas, Europos piniginio bendradarbiavimo fondas ir Europos valiutos vienetas – ekiu. Europos pinigų sistemos pagrindas buvo valiutų kursų mechanizmas. Jame dalyvaujančios šalys turėjo nustatyti ir palaikyti savo valiutų kursus kitų valiutų atžvilgiu nustatytose ribose. Leistinos svyravimo ribos buvo 2,25 proc. ekiu atžvilgiu, tačiau kai kurių šalių (Didžiosios Britanijos, Ispanijos) valiutoms šios ribos buvo praplėtos iki 6 proc. Ekiu kaip Europos Bendrijos atsiskaitymo vienetas buvo įvestas 1978 m. Tai – Europos pinigų sistemos valiutų krepšelis, sudarytas iš kiekvienos šalies valiutų, įeinančių į šį krepšelį su nustatytu svoriu. Ekiu sudėtis paprastai buvo peržiūrima kas 5 metai. Valiutų svoriai galėjo būti pakeisti ir anksčiau, jei kurios jų svoris pakisdavo daugiau kaip 25 proc. Nors ekiu plačiai naudojo nacionalinės valstybės, Europos bendrijos institucijos tarpusavio atsiskaitymams ir mokėjimams, tačiau jis nebuvo populiarus komercinėms operacijoms atlikti.

Taigi Europos pinigų sistema dar nebuvo pinigų sąjunga tikrąją to žodžio prasme, o ekiu nebuvo bendroji Europos bendrijos valiuta. 1989 m. Madride Europos Komisijos pirmininkas Žakas Delorsas pasiūlė planą Ekonominėi ir pinigų sąjungai įgyvendinti. Šią sąjungą numatyta buvo įkurti laipsniškai – trimis etapais. Pirmajame etape turėjo būti galutinai baigtas bendros rinkos kūrimas, stabilizuoti šalių ekonomikas remiantis Konvergencijos kriterijais. Antrajame etape reikėjo sukurti institucijas, kurios padėtų pasirengti šalims įsivesti bendrą valiutą ir taptų pagrindu Europos centriniam bankui įkurti. Trečiajame etape turėjo būti įvesta bendroji valiuta. Šis Delorso planas buvo sukonkretintas Europos Sąjungos sutartyje. Europos Sąjungos sutartyje buvo nustatyti šie konvergencijos (Mastrichto) kriterijai, kuriuos privalėjo įvykdyti šalys - Ekonominės ir pinigų sąjungos narės: kainų stabilumas, reikalavimai valstybės biudžetui bei valstybės skolai, šalies valiutos kurso stabilumas bei kapitalo rinkos stabilumas. Valiutos kurso stabilumo kriterijus reiškia, jog ne mažiau kaip 2 metus iš eilės nacionalinė valiuta negali būti devaluota Europos pinigų sistemos valiutos atžvilgiu, o jos kurso svyravimas neturi peržengti valiutų kurso mechanizmo nustatytą leistiną svyravimo ribą. 1997 m. Amsterdame buvo patvirtintas naujas valiutų kursų mechanizmas (2-asis valiutų kurso mechanizmas), kuris nustato nacionalinių valiutų kurso svyravimo euro atžvilgiu viršutinę ribą lygią 15 proc.

Nors šie konvergencijos kriterijai yra lemiami sprendžiant apie šalies galimybes tapti Ekonominės ir pinigų sąjungos nare, tačiau dar papildomai gali būti atsižvelgiama ir į šalies ekonomikos stabilumą ilgesniame laikotarpyje.

Vykdamas Delorso planą 1994 m. buvo įsteigtas Europos pinigų institutas, kuris pakeitė Europos piniginio bendradarbiavimo fondą, perimdamas ir išplėsdamas jo funkcijas. Europos pinigų institutas buvo atsakingas už Europos Sąjungos valstybių pinigų politikos koordinavimą ir nacionalinių centrinių bankų konsultavimą pinigų politikos klausimais. Europos pinigų institutas baigė savo veiklą 1998 m. kai vietoje jo buvo įsteigtas Europos centrinis bankas, kuris perėmė Europos pinigų instituto funkcijas ir jas išplėtė taip, kad galėtų veikti kaip visavertis centrinis bankas. Nuo 1999 m. savo veiklą pradėjo ir Europos centrinių bankų sistema, kurią sudarė Europos centrinis bankas ir Europos pinigų sąjungos šalių nacionaliniai centriniai bankai.

Nuo 1999 m. sausio 1 d. Europos pinigų sąjungos narėmis tapo 11 Europos Sąjungos šalių, įvykdžiusių konvergencijos kriterijus, tai – Airija, Austrija, Belgija, Ispanija, Italija, Liuksemburgas, Olandija, Portugalija, Prancūzija, Suomija ir Vokietija. Didžioji Britanija ir Švedija atsisakė dalyvauti valiutų kurso mechanizme ir išsiderėjo teisę naudoti savo nacionalines valiutas. Graikija neįvykdė šiai datai konvergencijos kriterijų reikalavimus ir jos priėmimas į Europos pinigų sąjungą buvo atidėtas iki 2001 m., kai buvo pripažinta, jog ji įvykdė šiuos reikalavimus. 2007 m. Slovėnija taip pat įsivedė eurą ir tapo Europos pinigų sąjungos nare. Nuo 2008 m. sausio 1 d. prie euro zonos prisijungė Kipras bei Malta, o vėliau Slovakija, Estija ir Latvija. Nuo 2015 m. prie Europos pinigų sąjungos prisijungus Lietuvai Europos pinigų sąjungą sudarys 19 Europos Sąjungos valstybių.

Europos pinigų sąjunga buvo realiai įkurta, kai Europos Sąjungos šalys, kurios tenkino Mastrichto kriterijus, savo nacionalines valiutas pakeitė bendra Sąjungos valiuta – euru. 1999 m. sausio 1 dieną visoms 11 Europos Sąjungos narėms, įvykdžiusioms konvergencijos kriterijų reikalavimus, buvo nustatyti nacionalinių valiutų kursai (Graikijai jis buvo nustatytas 2001 m. vasario 1 d), kuriuo jos buvo keičiamos į eurus. Nuo 1999 m. sausio 1 d. euras taip pat pakeitė ir ekiu kursu 1 euras = 1 ekiu. Nuo valiutų kursų paskelbimo dienos iki 2001 m. pabaigos dar cirkuliavo nacionaliniai gryniesi pinigai, o euras apyvartoje buvo tik negrynųjų pinigų forma. Euro zonos valstybių ūkio subjektai galėjo pasirinkti kaip atsiskaityti negrynaisiais pinigais – eurais ar nacionaline valiuta. Į apyvartą eurų banknotai ir monetos buvo išleisti 2002 m. sausio 1 d. Nuo šios dienos nacionaliniai gryniesi pinigai buvo apyvartoje kartu su grynaisiais eurais dar kelis mėnesius, kol palaipsniui jie buvo išimti iš apyvartos.

Europos centrinių bankų sistema ir jos pinigų politikos principai

Europos centrinių bankų sistema yra unikalus darinys, neturintis analogų pasaulyje, sukurtas Europos Sąjungos pinigų politikai vykdyti. Europos centrinių bankų sistemą sudaro Europos centrinis bankas ir Europos Sąjungos valstybių narių nacionaliniai centriniai bankai. Dalis Europos centrinių bankų sistemos, kurią sudaro Europos centrinis bankas ir valstybių, įvedusių eurą, nacionaliniai centriniai bankai, dar vadinama Eurosistema. Savaiame suprantama, jog tarp bankų, priklausančių Eurosistemai,

yra glaudesnis bendradarbiavimas, kadangi jų pinigų politika remiasi bendra valiuta – euru.

Pagrindinis Europos centrinių bankų sistemos tikslas – palaikyti kainų stabilumą. Jeigu tai neprieštarauja šiam tikslui, Europos centrinių bankų sistema remia Europos Sąjungos bendrąją ekonominę politiką. Svarbiausi Europos centrinių bankų sistemos uždaviniai yra: nustatyti ir įgyvendinti Bendrijos pinigų politiką, vykdyti užsienio valiutų keitimo operacijas, laikyti ir valdyti valstybių narių oficialias valiutas atsargas, užtikrinti patikimą ir sklandų mokėjimo sistemos funkcionavimą, leisti į apyvartą banknotus euro zonoje, tvirtinti euro monetų išleidimo apimtį euro zonos šalyse, o taip pat rinkti būtiną statistinę informaciją, atstovauti Europos Sąjungą tarptautinėse pinigų institucijose, bei kiti. Europos centrinių bankų sistemos pinigų politika yra nepriklausoma, tačiau privalo atsižvelgti į skirtingas atskirų šalių ekonomines ir socialines sąlygas. Vykdydama savo funkcijas Europos centrinių bankų sistema yra nepriklausoma nuo kitų institucijų – ar jos būtų atskirų valstybių, ar Europos Sąjungos. Europos Sąjungos institucijos ir valstybių narių vyriausybės įsipareigojo gerbti centrinių bankų autonomiją ir nesiekti daryti įtakos jų sprendimams. Antra vertus Europos Sąjungos teisės aktai apriboja Europos centrinių bankų sistemos bankams „valstybės bankų“ funkcijas, t.y. tiek nacionaliniai centriniai bankai, tiek ir Europos centrinis bankas negali teikti jokių privilegijų šalių vyriausybėms ar Europos Sąjungos institucijoms. Dar daugiau – nacionaliniams centriniams bankams, o taip pat ir Europos centriniam bankui draudžiama teikti paskolas Europos Sąjungos institucijoms, šalių vyriausybėms, regioninėms ir vietinėms institucijoms, o taip pat valstybinėms įmonėms ir įstaigoms.

Europos centrinių bankų sistemos veiklos teisinis pagrindas yra Maastrichto sutartis ir Protokolas dėl Europos centrinių bankų sistemos ir Europos centrinio banko statuto, kuris pateikiamas Maastrichto sutarties priede ir turi tokią pat juridinę galią kaip ir Maastrichto sutartis. Toks teisinis Europos centrinių bankų sistemos bei Europos centrinio banko reglamentavimas suteikia šioms institucijoms ypatingą statusą ir tam tikra prasme stato jas į vieną gretą su pagrindinėmis Europos Sąjungos institucijomis – tokiomis kaip Europos Parlamentas, Europos Sąjungos Taryba, Europos Komisija bei kitomis.

Europos centrinių bankų sistema yra subordinuota sistema, kurios aukščiausiam lygį yra Europos centrinis bankas kuris yra atsakinga už bendrosios pinigų politikos įgyvendinimą eurozonoje, o jo tikslas – palaikyti kainų stabilumą. Šioje sistemoje nutarimus, susijusius su pinigų politika priima Europos centrinis bankas, o jie paprastai įgyvendinami decentralizuotai per nacionalinius centrinius bankus. Nors visi Europos centrinių bankų sistemos bankai turi tą patį tikslą, tačiau tik Europos centrinis bankas gali spręsti kaip šio tikslo bus siekiama – centralizuotai ar per nacionalinius centrinius bankus. Kurie sprendimai bus įgyvendinami centralizuotai nustato Europos centrinio banko valdymo organai, remdamiesi subsidarumo bei efektyvumo principais. Europos centrinio banko sprendimai yra privalomi visiems Europos centrinių bankų sistemos bankams. Europos centrinis bankas pagal savo kompetenciją turi teisę leisti teisės aktus, privalomus

kitiems bankams, priklausantiems Europos centrinių bankų sistemai bei kontroliuoti kaip jie yra vykdomi. Europos centrinis bankas, kaip tarptautinės teisės subjektas, turi teisę sudaryti sutartis bei dalyvauti tarptautinių finansinių organizacijų veikloje. Europos centrinio banko aktus vertina ir interpretuoja tik Europos Teisingumo Teismas. Nors Europos centrinis bankas kaip ir visi nacionaliniai centriniai bankai, priklausantys Eurosistemai, yra nepriklausomas ir nėra tiesiogiai atskaitingas jokiai Europos Sąjungos institucijai, tačiau informacija apie jo veiklą privalo būti viešai prieinama.

Pagrindiniai Europos centrinio banko valdymo organai yra Valdančioji taryba bei Valdyba. Valdančiąją tarybą sudaro Valdyba bei Eurosistemos šalių centrinių bankų valdytojai. Pagrindinis Valdančiosios tarybos tikslas formuoti pinigų politiką. Be to ji yra atsakinga už teisės aktų parengimą bei svarbiausių veiklos kryptių Europos centrinių bankų sistemai nustatymą. Valdybą sudaro Europos centrinio banko pirmininkas, jo pavaduotojas bei dar 4 nariai, kuriuos skiria Valdančioji taryba. Valdyba atsakinga už pinigų politikos įgyvendinimą bei vykdo kitas Valdančiosios tarybos užduotis. Tiek Valdančiosios tarybos, tiek ir Valdybos pirmininku yra Europos centrinio banko vadovas. Europos Sąjungos valstybės narės, neįvedusios euro, nėra atstovaujamos Valdančiojoje taryboje, tačiau ir jos privalo vykdyti Europos centrinio banko sprendimus.

Be šių dviejų pagrindinių Europos centrinio banko organų veikia ir trečiasis – Bendroji taryba. Ją sudaro Europos centrinio banko pirmininkas, jo pavaduotojas ir visų Europos Sąjungai priklausančių valstybių centrinių bankų vadovai. Bendroji taryba tęsia Europos pinigų instituto vykdytas funkcijas, t.y. pasiruošti galimam euro zonos plėtimui. Be to ji atlieka ir kitas funkcijas – stebi kaip veikia 2-sis valiutų kurso mechanizmas, koordinuoja pinigų bei valiutų keitimo kursus, bei kitas. Bendroji taryba nėra sprendimų priėmimo, o tik patariamasis organas. Šią Europos centrinio banko valdymo struktūrą papildo Valdybos formuojami komitetai, kurie atlieka ekspertizes pagal savo kompetenciją ir rengia siūlymus dėl atskirų veiklos sričių strategijos, o taip pat atlieka Valdančiosios tarybos pavestas kitas užduotis. Komitetai yra atskaitingi Valdančiajai tarybai.

Maastrichto sutartis bei Statutas įpareigoja Europos centrinių bankų sistemą užtikrinti finansų sistemos stabilumą. Tam Europos centrinio banko Valdančioji taryba įsteigė Bankų priežiūros komitetą, kurio sudėtyje yra visų Europos Sąjungos valstybių nacionalinių centrinių bankų, priežiūros įstaigų bei Europos centrinio banko atstovai. Nors priežiūros įstaigų struktūra įvairiose Europos Sąjungos šalyse skiriasi, tačiau bankų veiklos priežiūra remiasi bendrais principais ir taisyklėmis, kurios nustatytos Europos Sąjungos direktyvose (Pirmoji ir Antroji bankų direktyvos). Bankų veiklos priežiūros atsakomybė ir toliau lieka nacionaliniame lygmenyje, tačiau Bankų priežiūros komitetas skatina nacionalinių institucijų ir Europos centrinių bankų sistemos bendradarbiavimą šioje srityje.

Pinigų politika yra svarbiausias Europos centrinių bankų sistemos uždavinys, kurios tikslas yra suformuluotas Maastrichto sutarties 105 str. – palaikyti kainų stabilumą eurozonoje. Nors Maastrichto sutartyje yra nustatytas Eurosistemos pinigų politikos tikslas,

tačiau jis nėra išreikštas kiekybiškai. Europos centrinio banko Valdančioji taryba nustatė, jog infliacijos lygis eurozonoje kiekvienais metais turėtų būti artimas nuliui ir neviršyti 2 proc. Lemiamas vaidmuo vykdant pinigų politiką priklauso Europos centriniam bankui, kuris yra tiesiogiai atsakingas už euro zonos pinigų politikos formavimą ir įgyvendinimą, tačiau konkrečiai atskiroje šalyje ją įgyvendina nacionalinis centrinis bankas. Europos centrinis bankas formuoja pinigų politiką, parenka jos priemones bei priima atitinkamus sprendimus. Europos centrinio banko sprendimai ir sąlygos per nacionalinius centrinius bankus yra perduodamos vietinėms kredito institucijoms. Reikia pabrėžti ir tai, jog nacionaliniai centriniai bankai ne tik įgyvendina, bet ir dalyvauja formuojant vieningą pinigų politiką euro zonoje, kadangi į Europos centrinių bankų valdymo organus įeina ir nacionalinių centrinių bankų atstovai.

Pagrindinį pinigų politikos tikslą Europos centrinių bankų sistema įgyvendina naudodama klasikines pinigų politikos priemones, t.y. atviros rinkos operacijas, nuolatinio skolinimo priemones bei privalomųjų atsargų reguliavimą. Nors Europos centrinių bankų sistema ir naudoja klasikines pinigų politikos priemones, tačiau pinigų politikos įgyvendinimas visoje euro zonoje yra kur kas sudėtingesnis negu vienos šalies atveju. Šiuo atveju pinigų politika remiasi visos euro zonos ekonomikos perspektyvų vertinimu, o ne vien tik nacionalinės plėtros tendencijomis. Kaip informacinį pagrindą savo pinigų politikai Europos centrinis bankas naudoja dvejopą analizę, taip vadinamą dviejų ramsčių strategiją. Europos centrinis bankas atlikdamas monetarinę analizę tiria pinigų kiekio ir kainų dinamikos ryšį ilgesniame laikotarpyje, norėdamas įvertinti infliacijos tendencijas. Kita analizės kryptis – ekonominė analizė, įvertinanti ekonomines ir finansines sąlygas euro zonoje, t.y. bendrojo produkto augimo tendencijas, visuminę paklausą, valiutų kursų kitimą, padėtį pinigų ir paskolų rinkose ir kt. Vykdamas pinigų politiką ją įtakoja ne tik nurodyti veiksniai, bet tai pat ekonomikos augimo ir infliacijos lūkesčiai, laiko lagas bei įvairūs išoriniai staigiai kintantys procesai. Taigi įvertinti pinigų politikos priemonių poveikį visai euro zonai yra kur kas sudėtingiau negu atskirai šaliai.

Kadangi išimtinę pinigų išleidimo teisę Eurosistemos šalyse turi Europos centrinis bankas, tai jis turi numatyti savo pinigų politikos pasekmes ir siekti, jog pinigų politikos priemonių naudojimo poveikis būtų tolygus visoms Eurosistemos šalims. Situaciją Eurosistemos šalyse įtakoja ir pinigų politika, vykdoma kitose Europos Sąjungos šalyse, nepriklausančiose pinigų sąjungai, nors šiuo atveju sąveika tarp šalių yra sudėtingesnė. Todėl ir šalys, nepriklausančios Eurosistemai, turi derinti savo pinigų politikos priemones su Europos centriniu banku, kuris turi teisę nustatyti joms savo reikalavimus.

Tarptautinio euro vaidmens stiprėjimas iki kriziniu laikotarpiu bei jo įtaka šalių ekonomikoms

Euro įvedimas turėjo didelės reikšmės ne tik Europos Sąjungos, bet ir visoms pasaulio valstybėms. Pakeitęs daugelio Europos Sąjungos šalių nacionalinius pinigus,

euras tolydžiai stiprėjo ir tapo viena iš svarbiausių tarptautinių valiutų pasaulyje. Šiuo metu eurą galima laikyti antrąja pasauline valiuta, sėkmingai konkuruojančia su JAV doleriu. Didėja euro kaip bazinės ir rezervacinės valiutos vaidmuo. Euras tapo antrąja valiuta pasaulyje ir pagal ekonomikos, kurioje jis naudojamas, dydį. Naudojant eurą kaip bazinę valiutą galimas platus valiutinių režimų spektras nuo griežtai fiksuoto nacionalinės valiutos kurso euro atžvilgiu iki jos laisvesnio susiejimo su euru. Vienos šalys eurą naudoja kaip vietinę valiutą (pvz. Prancūzijos jurisdikcijai priklausančios teritorijos), kitų šalių valiutos yra tiesiogiai susietos su euru (pvz. Lietuva), o dar kitos šalys savo nacionalinę valiutą susiejo su valiutų krepšeliu, kurio sudėtinė dalis yra euras (pvz. Vengrija, Islandija). Kai kurios šalys, pvz. Čekija, Lenkija, Slovakija laikosi reguliuojamo valiutų kurso režimo politikos, kurios indikatorius vaidmenį atlieka euras. Vienaip ar kitaip savo valiutą su euru yra susiejusios dar beveik 30 ne euro zonos valstybių, nors jos ir sudaro gana nedidelę pasaulio bendrojo produkto dalį (Benjamin, 2007).

Pisani-Ferry et al. (2008) ir Angeloni (2011) savo darbuose analizavo euro ir JAV dolerio vaidmens pasaulyje pokyčius bei šių valiutų kurso santykių tendencijas. Statistiniai JAV dolerio ir euro valiutų kurso santykių duomenys rodo, jog euro vertės dolerio atžvilgiu tendencija nebuvo pastovi. 2004-2007 m. euro vertė JAV dolerio atžvilgiu pastoviai augo dėl smarkiai augančios JAV biudžeto skolos, tačiau 2008 m. situacija pasikeitė – JAV doleris euro atžvilgiu sustiprėjo net 22 proc. 2009 m. JAV doleris euro atžvilgiu dėl augančios skolos ir neišskios finansinės padėties vėl stipriai krito – net 20 proc. Graikijos skolos krizė ir nepatenkinama finansinė padėtis pietinėse ES šalyse lėmė euro valiutos kurso kritimą pastaraisiais metais. 2011 m. pradžioje euro kursas JAV dolerio atžvilgiu šiek tiek pakilo, o vėliau išliko beveik stabilus (Amadeo, 2012).

Euro įvedimas buvo galingas stimulas skatinantis finansų rinkų plėtrą. Apsijungus euro zonos valstybių finansų rinkoms bendros valiutos – euro pagrindu, susidarė galimybės rinkos dalyviams pasinaudoti platesniu finansinių priemonių skaičiumi, nes mažesnėse valstybėse dėl skirtingų valiutų negali susidaryti pakankama kritinė masė tam tikrų finansinių priemonių panaudojimui (Samuels, Ramlogan, 2007). Per pirmuosius trejus metus nuo euro įvedimo finansinių priemonių apyvarta euro zonos šalyse išaugo daugiau kaip dvigubai, palyginus su apyvarta nacionalinėmis valiutomis. Pinigų sąjunga ir euras sudaro prielaidas stiprinti Europos Sąjungos, kaip tarptautinio finansų centro pozicijas pasaulinėje finansų rinkoje.

Euro įvedimas turėjo poveikį ir pinigų sąjungos vidaus finansų rinkoms (Galati, 2003). Įvedus bendrą valiutą, išnyko ir sandoriai nacionalinėmis valiutomis, tuo pačiu išnyko ir apsidraudimo nuo valiutų kursų rizikos sandorių būtinybė. Bendra valiuta eliminuodama valiutų kurso neapibrėžtumą, sumažina riziką ir tuo pačiu lemia mažesnę realią palūkanų normą. Mažėjanti palūkanų norma savo ruožtu vėl gi skatina ekonomikos augimą. Įvedus eurą išnyksta euro ir nacionalinės valiutos keitimo kaštai. Šis veiksnys taip pat teigiamai įtakoja nacionalinio produkto apimtį. Antra vertus bendra valiuta turėjo įtakos kainų skaidrumo augimui ir konkurencijos tarp gamintojų

euro zonoje didėjimui, dėl ko atsirado galimybė efektyviau skirstyti ir naudoti euro zonos valstybių išteklius. Taigi euras integravo ir konsolidavo Europos pinigų sąjungos valstybių finansų rinkas, kartu išplėsdamas finansinių priemonių įvairovę kas leido optimaliai pasiskirstyti kapitalui euro zonoje.

Nors JAV doleris tebelieka pagrindinė investicinė valiuta, tačiau ir čia euro vaidmuo išaugo. Eurais išreikštų obligacijų ir pinigų rinkos priemonių dalis tarptautinėje rinkoje išaugo nuo 18 proc. 1998 m. iki 31 proc. 2004 metais (Lim, 2006). Euroobligacijų rinka tapo viena didžiausių pasaulyje. Tarptautinių atsiskaitymų banko duomenimis 2004 metais išleistų ir eurais išreikštų obligacijų dalis sudarė 48 proc. visų tarptautinių obligacijų, o JAV doleriais – 34 proc. Svarbiausi aspektai, lemiantys euro kaip investicinės valiutos tarptautinį patrauklumą yra plati rinka, kurioje didelis finansinių priemonių kiekis gali būti perkamas ir parduodamas nedarant įtakos jų kainai, didelė finansinių priemonių įvairovė bei aukštas rinkos likvidumo laipsnis.

Nors euro įvedimo poveikis finansų rinkoms yra kur kas stipresnis ir pasireiškia greičiau negu kitoms ūkio sritims (Gaspar, 2004), tačiau manoma, kad euras teigiamai įtakoja ir kitas šalių, įsivedusių eurą, ūkio sritis. Vienas iš svarbiausių įstojimo į Europos pinigų sąjungą privalumas – teigiamas prekybos plėtros poveikis stojančiai šaliai, t.y. vadinamasis Rose efektas (Rose, Engel, 2001). Rose nustatė, jog prekybos srautai tarp šalių, priklausančių pinigų sąjungai, yra didesni, negu tarp Europos Sąjungos šalių, nepriklausančių pinigų sąjungai. Svarbu ir tai, jog šis prekybos padidėjimas nevyko kitų šalių sąskaita, t.y. nesumažino prekybos su jomis apimčių. Prekybos didėjimas savo ruožtu skatina ir ekonominį augimą. Frankel, Rose (2002) nustatė, jog šalies prekybos padidėjimas 1 proc. lemia apie 0,33 proc. bendrojo vidaus produkto padidėjimą. Teigiamą bendros valiutos įtaką prekybai tarp Europos pinigų sąjungos šalių pažymėjo ir kiti autoriai. Micco et al (2003) nustatė jog prekyba tarp Europos pinigų sąjungos šalių narių išaugo 15 proc. per 1999-2002 m. laikotarpį, o per 2002-2005 m. prekybos apimtys išaugo dar 26 proc. Pasak Chintrakarn'o (2008), prekybos apimtys tarp dviejų šalių, prisijungusių prie euro zonos, per pirmuosius metus išauga apskritai apie 9-14 procento.

Nors minėtų autorių pateikti duomenys nekelia abejonių, tačiau norėtume pastebėti, jog iki kriziniai metai buvo spartaus augimo metai, tiek apskritai Europos Sąjungoje, tiek ir atskirose jos šalyse. Kadangi Europos pinigų sąjungai priklausiusios šalys yra ekonominiu požiūriu stipriausios, tai natūralu, jog ir jų ekonominis augimas buvo spartesnis. Taigi, ekonomikos augimą iki kriziniu laikotarpiu galėjo lemti ne tiek bendroji valiuta – euras, kiek palanki ekonomikos konjunktūra. Tuo labiau, kad iki kriziniu laikotarpiu sparčiausiai Europoje augo Baltijos šalių ekonomikos, kurios nebuvo Europos pinigų sąjungos narėmis. Taigi minėtų darbų autoriai turėjo nustatyti kokiu laipsniu ekonomikos augo dėl palankių ekonominių sąlygų ir kokiu laipsniu – dėl bendrosios valiutos įtakos. To nebuvo padaryta.

Integracijos nauda euro zonoj neturėtų pasireikšti, per euro tarptautinio vaidmens didėjimą, per finansų sektoriaus integraciją, per prekybos plėtrą. Teigiamą, jog prisijungimas prie euro zonos suteiks prisijungiančiai

šaliai galimybę aktyviai atstovauti šalies ekonominiams interesams, dalyvauti priimant ekonominius sprendimus, liečiančius visą Europos Sąjungą. Svarbiausius ekonominius sprendimus lemia būtent šalys, priklausančios euro zonai. Likusios Europos Sąjungos šalys turi mažai galimybių paveikti šiuos sprendimus. Tačiau vargu ar toks atstovavimas gali duoti kokią nors konkrečią naudą kuriai nors neįtakingai šaliai, nebent jos atstovai galės tenkintis moraliniu pasitenkinimu, kurį suteikia buvimas elitiniame valstybių klube.

Vienas iš argumentų prieš euro įvedimą grindžiamas Balassa – Samuelson efektu. Jis pasireiškia tuo, jog produktyvumo augimas atviruose sektoriuose yra spartesnis negu uždaruose, nes pirmieji pritraukia daugiau technologijoms imlių užsienio investicijų. Dėl didėjančio produktyvumo augantys atlyginimai atviruose ekonomikos sektoriuose sudaro spaudimą jų didėjimui ir uždaruose sektoriuose. Siekiant išlaikyti gaunamą pelną, uždaruose sektoriuose kainos turi didėti. Taigi Balassa – Samuelson efektas reiškia infliacijos augimą šalies viduje. Tarptautinio Valiutos fondo vertinimu naujose Europos Sąjungos valstybėse, jei jos dalyvauja 2-jame valiutų kurso mechanizme, Balassa – Samuelson efektas gali infliaciją padidinti 1-2 procentais (Schalder et al (2005).

Šalys, vykdančios klasikinę pinigų politiką, įstojusios į Europos pinigų sąjungą praras šią savarankišką ekonominės politikos priemonę, perleisdamos ją Europos centriniam bankui. Tuo tarpu Europos centrinis bankas vykdo pinigų politiką atsižvelgdamas į visos euro zonos situaciją ir neakcentuodamas atskirų šalių ypatybių. Todėl bendra pinigų politika gali būti ir neoptimali atskirų šalių atžvilgiu. Tai labai rimtas praradimas, galintis šurėti atskirai šaliai nemalonių pasekmių. Tačiau šalys, kuriose veikia valiutų valdybos modelis arba kurių valiutos tiesiogiai susietos su euru, šiuo požiūriu nedaug praranda, kadangi jos ir taip nenaudoja realių pinigų politikos svertų. Kai kada bandoma teigti esą nacionalinės valiutos susiejimas su euru reiškia, jog faktiškai šalis jau turi įsivedusi eurą. Bet toks teiginys yra visiškai absurdas. Nors šalys, kuriose veikia valiutų valdybos modelis, konvergencijos procese įgyja ir tam tikrų panašumų, kadangi valiutų kurso stabilumo reikalavimas įvykdomas automatiškai.

Nežiūrint Europos pinigų sąjungos privalumų, teikiama jos nariams, kai kurių autorių nuomone (Feldstein, 2011) šios sąjungos sukūrimas vis tik daugiausiai naudos davė stipresnės ekonomikos šalims ir ypač Vokietijai. Pradedant 1999 m., t.y. nuo euro įvedimo, Vokietija paspartino plėtrą įvairiose ūkio srityse, žymiai pagerino savo mokėjimų balansą ir tapo labiausiai konkurencinga šalimi Europos Sąjungoje (Norris, 2011).

Labai svarbūs euro įvedimui ir psichologiniai veiksniai. Kaip šalies himnas ar vėliava, nacionaliniai pinigai yra bene ryškiausias šalies suvereniteto požymis. Suverenios teisės emituoti nacionalinius pinigus praradimas tam tikru laipsniu gali formuoti šalies gyventojų neigiamą požiūrį į euro įvedimą. Netgi Vokietijoje, kuri daugiausia laimėjo iš bendrosios valiutos įvedimo, net ir šiandieną jaučiama nostalgija Vokietijos marki.

Euro įvedimo Lietuvoje strategijos formavimas, atsižvelgiant į kitų šalių patyrimą

Europos šalių, sėkmingai įstojusių į Europos pinigų sąjungą, patyrimas yra gana svarbus Rytų Europos šalims, siekiančioms įstoti į šią sąjungą tame tarpe ir Lietuvai, siekiant pasirinkti teisingą konvergencijos proceso strategiją. Formuojant tokią strategiją, Lietuva pasinaudojo Vokietijos ir Slovėnijos patirtimi.

Nors Vokietija yra viena stipriausių Europos valstybių, dominuojanti Europos Sąjungoje ekonomine prasme, tačiau tam tikri būkštavimai dėl euro įvedimo kilo ir šioje šalyje. Daugelis gyventojų tikėjosi staigaus kainų pakilimo, nors tokiam šuoliui, atrodytų, ekonominio pagrindo nebuvo. Iš tikrųjų statistiniai duomenys užfiksavo tam tikrą kainų kilimą po euro įvedimo Vokietijoje, tačiau jis buvo ne toks didelis kaip buvo tikėtasi. Be to kainų kilimą lėmė ir kiti veiksniai, nesusiję su euro įvedimu. Vokietijos statistikos departamentas atlikęs tyrimą padarė išvadą, jog euro įvedimas turėjo įtakos pavienių paslaugų ir prekių kainoms, tačiau bendram vartotojų kainų indeksui didelės įtakos neturėjo. Pagal Vokietijos statistikos departamento duomenis kainų lygis po euro įvedimo pakilo, palyginti su kainų lygiu prieš euro įvedimą, infliacijos lygis neviršijo Europos centrinio banko nustatytos ribos (2 proc.).

Tyrimo rezultatai leido daryti tokias išvadas, jog kainų apvalinimas, keičiant markes į eurus tam tikru laipsniu padidino kainų lygį. Atskirų prekių ir paslaugų kainos dėl euro įvedimo, pvz. bilietai į kino teatrą, šokoladas, variklio alyva, kirpyklų ir cheminio valymo paslaugos, žymiai išaugo. Antra vertus, kai kurių ilgo vartojimo prekių (televizoriai, filmavimo kameros) arba atskirų maisto rūšių (pupelių kava, pienas, sviestas) kainos stipriai nukrito. Vokietijos banko atlikta analizė parodė, jog praėjus 2 metams po euro įvedimo, euro sukeltas kainų kilimas buvo sustabdytas, tačiau kainų įvairovė tapo didesnė nei prieš įvedant eurą. Kur kas didesnę reikšmę turėjo kiti veiksniai, nesusiję su euro įvedimu. Tai 2002 – 2004 m. vykusios ekologinio mokesčio reforma, 2004 m. – sveikatos reforma, lėmusi bendrą paslaugų brangimą, tabako gaminių mokesčio didinimą, turėję įtakos bendram kainų indekso didėjimui. Ypač didelę įtaką infliacijos lygiui turėjo energetikos produktų (dujų, elektros, šildymo) bei degalų kainų augimas bei maisto kainų kilimas.

Situacijos vertinimui turėjo įtakos ir psichologiniai veiksniai. Žmonės informaciją apie tam tikrą ekonomikos reiškinį vertina subjektyviai ir šis vertinimas neretai neatitinka realybės. Vartotojai kainų augimą pastebi ir akcentuoja stipriau nei kainų kritimą ar jų stabilumą. Tai ir paaiškina žmonių įsitikinimą apie didelį ir staigų kainų šuolį, kas neatitinka statistinių duomenų. Atsižvelgdamas į tai, Vokietijos statistikos departamentas pradėjo vadovautis atvirumo principu, t.y. teikti visuomenei objektyvią informaciją apie kainų indekso pokyčius, infliacijos lygį ir kt. Tokia departamento bendravimo strategija pasiteisino ir yra pripažinta ir tarptautiniu mastu.

Pirmoji iš naujųjų Europos Sąjungos narių eurą įsivedė Slovėnija ir nuo 2007 m. sausio 1d. tapo tryliktąja Europos pinigų sąjungos nare. Lietuva, kuri pretendavo

patekti į euro zoną kartu su Slovėnija, šio uždavinio neįvykdė dėl tuo metu buvusio infliacijos lygio, kuris viršijo nustatytą ribą tik 0,1 proc. Slovėnija įvertinusi kitų šalių patyrimą atsakingai pasiruošė šiam žingsniui. Visų pirma Slovėnijos ekonominiai rodikliai labiausia priartėjo prie europinio lygio, lyginant su kitomis Rytų Europos šalimis, kas leido be didesnių ekonominių sukrėtimų sklandžiai įsijungti į euro zoną. Nuo 2006 m. kovo mėn. Slovėnijoje buvo įvestas dvejopas, t.y. nacionaline valiuta ir eurais prekių ir paslaugų kanų žymėjimas. Nuo rudens iki pat euro įvedimo darbuotojai būdavo informuojami koks jų atlyginimas būtų eurais. Vyko intensyvi visuomenės informavimo kampanija visais klausimais. Apie 500 įmonių pasirašė susitarimą nekelti kainų. Iš karto po 2007 m. sausio 1d. Slovėnijos vartotojų asociacija pradėjo sudarinėti prekybininkų ir paslaugų tiekėjų juoduosius sąrašus, į kuriuos buvo įtraukiami subjektai padidinę prekių ar paslaugų kainas daugiau kaip 6 proc. Į šią kampaniją plačiai įsijungė ir gyventojai, kurių pranešimai buvo papildomas ir svarbus informacijos šaltinis. Visos šios priemonės leido Slovėnijoje išvengti žymesnio kainų šuolio po euro įvedimo.

Netrukus po Lietuvos įstojimo į ES 2005 m. gegužės 30 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 592 buvo sudaryta euro įvedimo Lietuvos Respublikoje koordinavimo komisija, kurios užduotis – užtikrinti tinkamą pasirengimą euro įvedimui Lietuvoje ir Lietuvos prisijungimui prie Europos pinigų sąjungos. Tam buvo sudarytos septynios darbo grupės, kurios parengė Nacionalinį euro įvedimo planą bei Lietuvos visuomenės informavimo apie euro įvedimą ir komunikacijos strategiją. Kuriant euro įvedimo Lietuvoje strategiją buvo atsižvelgta ir į užsienio šalių, prisijungusių prie euro zonos, ypač Vokietijos, patirtį.

Po nepavykusio bandymo 2007 m. prisijungti prie euro zonos, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu buvo patvirtintas naujas Nacionalinis euro įvedimo planas „Dėl nacionalinio euro įvedimo plano bei Lietuvos visuomenės informavimo apie euro įvedimą ir komunikacijos strategijos patvirtinimo“, kuris įsigaliojo 2007 m. balandžio 25 d. Kaip įvardijama Nacionalinio euro įvedimo plane, pagrindinis tikslas yra numatyti pagrindinius euro įvedimo (lito pakeitimo euru) Lietuvos Respublikoje elementus ir priemones, užtikrinančius vartotojų interesų apsaugą, sklandų lito pakeitimą euru ir visuomenės informavimą. Šiame išdėstyti euro įvedimo Lietuvoje teisiniai pagrindai, institucinė struktūra, valiutos pakeitimo būdas, numatomos priemonės, reikalingos įgyvendinti įvairiuose sektoriuose. Pagal euro įvedimo planą numatoma euro įvedimo Lietuvos Respublikoje diena – atitinkamų metų sausio 1 d. Nuo pat įvedimo dienos euras taps vienintele valiuta, kurią privaloma priimti atsiskaitant, išskyrus apibrėžtą 15 kalendorinių dienų trukmę grynųjų eurų ir litų bendros apyvartos laikotarpį, kurio metu bus galima atsiskaityti ir litų banknotais bei monetomis. Planas numato skatinti verslo organizacijas vadovautis Geros verslo praktikos kodeksu (Memorandumu), pagal kurį jos įsipareigotų teisingai perskaičiuoti kainas, nenaudoti euro įvedimo kaip preteksto didinti kainas, ir kitaip nepažeisti vartotojų interesų. Verslo organizacijos, kurios laikysis šių principų, galės naudoti specialiai sukurtą šio kodekso ženklelį.

Kitas svarbus dokumentas, siekiant įsivesti eurą yra Lietuvos visuomenės informavimo apie euro įvedimą ir komunikacijos strategija. Kad euro įvedimas netaptų netikėtu šoku, svarbu reguliariai informuoti visuomenę apie daromus sprendimus ir skatinti jos pilietiškumą ir aktyvumą. Pagrindinis šios strategijos tikslas – padėti visuomenei pasirengti euro įvedimui. Ši strategija numato informuoti visuomenę apie euro įvedimą ir su tuo susijusius veiksnius. Suinteresuotos institucijos pagal kompetenciją turi pateikti visuomenei informaciją visais su euro įvedimu susijusiais aspektais. Šios institucijos, informuodamos visuomenę, turi sudaryti sąlygas, kad visuomenė tinkamai ir laiku pasirengtų euro įvedimui. Būtina formuoti palankų visuomenės požiūrį į bendrąją Europos Sąjungos valiutą - eurą tiek jos įvedimo Lietuvoje metu, tiek ir vėliau.

2008 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Lietuvos ES politikos 2008-2013 metams strateginių kryptų dokumentą (Strateginių kryptų dokumentas, 2008, p.). Šiame dokumente patvirtinamas Lietuvos siekis ir toliau siekti narystės Europos pinigų sąjungoje. Šį tikslą Lietuva numato įgyvendinti vykdydama griežtą fiskalinę politiką, struktūrines reformas, užtikrinančias kainų ir valdžios sektoriaus finansų stabilumą, laiku atlikti nacionalinės teisės pritaikymą euro įvedimui.

Šiandieną matome, jog valdžios institucijos iš tikrųjų įgyvendina euro įvedimo plane bei kituose teisės aktuose numatytus principus, ypatingą dėmesį skirdamos kainų apvalinimui pereinant prie euro. Euro zonos valstybių patirtis rodo, jog prekių ir paslaugų kainų kilimas yra visiškai tikėtinas dėl verslo ir produkcijos tiekėjų pastangų suapvalinti kainas savo naudai. Jeigu kainos ir išaugs dėl minėtos priežasties (įvertinant ir Balassa – Samuelson efektą), tai šis kainų šuolis neturėtų būti didelis ir bus trumpalaikis. Kur kas pavojingesnis neišvengiamas ilgalaikis kainų augimas. Lietuvai įstojus į Europos pinigų sąjungą ir tuo pačiu įsijungus į vieningą bendrosios valiutos – euro erdvę, bus akivaizdus didelis kainų lygio skirtumas tarp Lietuvos ir Europos pinigų sąjungos šalių, kuris neišvengiamai mažės. O tai reikš kainų lygio augimą Lietuvoje ir žmonių santaupų nuvertėjimą. Apie tai kažkodėl net neužsimenama.

Labai jau intensyviai valdžios institucijos įgyvendina strategijos nuostatą dėl palankaus visuomenės požiūrio į eurą formavimą. Teigiama, jog įvedus eurą, padidės tarptautinis pasitikėjimas mūsų šalimi, o tai skatins užsienio investicijas šalyje, sudarys palankesnes sąlygas paskoloms iš tarptautinių organizacijų ir užsienio bankų gauti, stiprės prekybos ir finansiniai ryšiai su kitomis valstybėmis – Europos pinigų sąjungos narėmis, didės turistų į šalį srautai, užtikrins stabilų ekonomikos augimą, ir visa tai skatins Lietuvos žmonių gerovės kilimą. Be to išaugtų Lietuvos, kaip patikimos valstybės reitingas ir tarptautinis prestižas. Visi šie teiginiai daugiau panašūs į lozungus, o ne į rimtais argumentais pagrįstas išvadas. Darbe (Davulis, 2011) parodyta, jog užsienio investicijos priklauso ne tiek nuo joms sudarytų palankių sąlygų bei lengvatų, kiek nuo objekto, į kurį investuojama, ekonominio reikšmingumo. Skolinimosi kaina tarptautinėse kapitalo rinkose daugiau priklauso nuo šalies ekonominės-socialinės būklės, o ne nuo to kokiam sąjungai ji priklauso (pavyzdys – probleminės Europos pinigų sąjungos valstybės). Prekybos apimtis lemia šalies

gamintojų produkcijos konkurencingumas tarptautinėje rinkoje, kadangi visoje Europos Sąjungoje nėra muitų barjerų. Lietuva, kaip ir kitos Baltijos šalys, iki kriziniu laikotarpiu stebino visas Europos šalis beprecedentiniais ekonomikos augimo tempais, viršijančiais Europos pinigų sąjungos šalių augimo tempus. Panaši situacija susiklostė ir po kriziniu laikotarpiu, tuo tarpu, kai Europos galingiausios ekonomikos vis dar murkdosi krizės duobėje. Slovėnija, kuri 2007 m. aplenkė Lietuvą, įstodama į Europos pinigų sąjungą, susidūrė su grėsme tapti problemine šalimi, kurios ekonomikos rodikliai šiandien blogesni nei Lietuvos, pvz. Slovėnijos valstybės skolos dydis viršija Maastrichto kriterijaus nustatytą ribą. Nors Slovėnija ir yra Europos pinigų sąjungos narė. Taigi euras pats savaime nesprenžia ekonominių problemų ir negarantuoja pastovaus ekonomikos augimo ir gerovės kilimo. Žinoma yra vienas konkretus privalumas, kurį turėsime įsivedę eurą – nereikės mokėti bankams už nacionalinės valiutos konvertavimą, beti ekonominiu požiūriu tai neesminis privalumas, Antra vertus galima neabejoti, jog Švedijos bankai suras būdų kaip kompensuoti prarastas pajamas.

Estijos, pirmosios iš Baltijos valstybių įsivedusios eurą, vyriausybė teigiamai vertina prisijungimą prie euro zonos, kadangi, kaip teigiama, tai paskatino šalies ekonomikos augimą, padėjo pritraukti daugiau investicijų, sumažino nedarbą bei padidino eksportą, o kainų lygio stabilumas po euro įvedimo net pranoko lūkesčius, kadangi valiutos pakeitimas nesukėlė lauktų didelių infliacijos pokyčių (Rastello, 2011). Statistiniai pagrindiniai Estijos makroekonominių rodiklių (Estijos centrinis bankas, 2011) – BVP augimo, nedarbo lygio, eksporto, tiesioginių užsienio investicijų ir kt. duomenys patvirtina šiuos teiginius. Estijos ekonomikos augimas 2011 m. net buvo didesnis nei euro zonos narių šalių vidurkis. Prisijungimas prie euro zonos be abejo padidino Estijos tarptautinį patikimumą, ir gal būt tai paskatino didesnę užsienio investicijų srautą į šalį, tačiau negalima teigti, jog tai yra vienintelė priežastis, lėmusi spartų Estijos ekonomikos augimą. Neabejotina ir tai, jog eksporto apimčių didėjimą lėmė ekonomikos atsigavimas pagrindinėse Estijos užsienio prekybos partnerėse- šalyse – Suomijoje, Švedijoje, Vokietijoje. Taigi nors statistiniai duomenys rodo, jog 2011 m. Estijos ekonomika tikrai atsigavo, tačiau sudėtinga įvertinti, kiek tam įtaką euro įvedimas. Nepaisant Estijos vyriausybės optimizmo tų metų Euro barometro apklausa parodė, jog net 55 proc. apklaustųjų teigė, kad jie būtų prieš euro įvedimą, jeigu būtų atsiklausiami jų nuomonės.

Euro zonos problemos ir bendrosios valiutos perspektyvos

Aukščiau buvo paaikškinta nauda ir privalumai, kuriuos teikia Europos pinigų sąjungos valstybėms – narėms bendra valiuta. Iš tikrųjų, euro tarptautinė reikšmė pastoviai augo, kartu augo ir Europos pinigų sąjungos valstybių ekonominė galia iki pat globalinės krizės pradžios. Tačiau globalinė krizė pakeitė situacija eurozonoje ir susilpnino eurą. Pasikeitusi situacija euro zonoje ir euro silpnėjimas dėl globalinės krizės poveikio vertė suabejoti bendros valiutos privalumais, tuo labiau, kad susiklosčiusi situacija akivaizdžiai išryškino euro kaip bendrosios valiutos rimtus trūkumus. Bendra valiuta

dar neįmanomu atskiroms šalims pasinaudoti valiutos devalvacijos galimybe ekonominio nuosmukio metu, kad palaikyti šalies konkurencingumą tarptautinėje rinkoje, kuo puikiausiai pasinaudojo Lenkija, sugebėjusi netgi krizės įkarštyje išlaikyti šalies BVP augimą. Tuo tarpu Graikijai ir kitoms euro zonos probleminėms šalims bendra valiuta tapo pančiais, apribojusiai jų galimybes susidoroti su savo ekonominėmis problemomis. Nors Lietuvos kaimynėje Lenkijoje euro įvedimo tema buvo daug diskutuojama, tačiau čia euro įvedimas tuoj po krizės buvo vertinamas daugiau neigiamai, baiminantis, jog įvedus naują valiutą, ekonominis augimas Lenkijoje gali būti pristabdytas ir bus prarastos galimybės vykdyti savarankišką pinigų politiką (Hunter, Ryan, 2009). Atrodo, Lenkijos požiūris į eurą lieka nelabai pasikeitęs ir dabar, kadangi neseniai atliktos apklausos parodė, jog net 68 proc. lenkų yra prieš euro įvedimą Lenkijoje.

Kai kurie autoriai euro nauda ir euro zonos stabilumu suabejojo dar pasaulinės krizės pradžioje. Munchau (2008) teigė, jog ši krizė gali sukelti pinigų politikos krizę ir sukelti grėsmę pačiai Europos pinigų sąjungai. Todėl būtinas institucijos, kuri būtų atsakinga už krizės įveikimą, įsteigimas. Panašų požiūrį išreiškė Evans-Pritchard (2008) suabejojęs euro zonos efektyvumu ir pabrėžęs, jog būtina institucija, kuri galėtų užtikrinti bendros valiutos stabilumą. Kai kurie autoriai kaip Jonesas (2009), Ioannou, Stracca (2011) viena iš pagrindinių euro zonos silpnybių laiko neefektyvų fiskalinį reguliavimą. Darbe (Samuels, Ramlogan, 2007) pažymima, jog griežti Maastrichto kriterijų reikalavimai apribojo euro zonos valstybių galimybes vykdyti savarankišką fiskalinę politiką dėl reikalavimo išlaikyti finansinės padėties stabilumą, kas dar labiau pagilino ekonominę krizę euro zonos šalyse. Dar griežtesnį požiūrį į bendrą valiutą išreiškė Feldsteinas (2011), kuris eurą vadina nepavykusiu eksperimentu, privedusiu prie dabartinės skolų krizės kai kuriose euro zonos šalyse – narėse, daugelio Europos bankų nestabilumo, aukšto nedarbo lygio, didelių neigiamų prekybos balansų. Tuo tarpu kitos šalys sugebėjo visą dešimtmetį suvaldyti infliaciją, neprisijungdamos prie euro zonos, nors žemas kainų lygis laikomas būtent bendros valiutos privalumu. Autoriaus nuomone dauguma euro sistemos šalių būtų išvengusios didelių įsiskolinimų bei kitų ekonominių problemų, jei jos turėtų nacionalinę valiutą.

Globalinė krizė netruko peraugti į euro zonos skolų krizę. Nors negalima teigti, jog euro zonos skolų krizė yra tiesioginė globalinės krizės pasekmė, tačiau neabejotinai pastaroji, išryškinusi euro zonos struktūrines problemas, tam tikru mastu įtakojo euro zonos skolų krizę. Problemiškomis euro zonos skolų krizės šalimis tapo pietinės Europos šalys – Graikija, Ispanija, Portugalija, Italija, Kipras bei Airija, kurias labiausiai ir palietė ši krizė, tačiau priežastys dėl kurių šios šalys tapo probleminėmis yra skirtingos. Bendra buvo tai, jog mažėjanti paklausa vertė Europos centrinį banką mažinti bazinę palūkanų normą, o vyriausybės didinti išlaidas, tuo pačiu ir biudžetų deficitus, skatinant visuminę paklausą ir tuo būdu neleisti smukti ekonomikai. Esant žemai palūkanų normai, nėra didelės problemos skolinantis tarptautinėje rinkoje padengti biudžeto deficitą, kuo ir pasinaudojo probleminės euro zonos šalys.

Tačiau kai jos prarado investuotojų pasitikėjimą ir išaugo skolinimosi kaina, šios šalys susidūrė su skolų naštos bei bankų likvidumo problema. Atsisakiusios nacionalinių valiutų, euro zonos šalys prarado galimybę spausdinti pinigus ir infliacijos pagalba mažinti realią šalies skolos našta.

Graikijos ekonomikos pagrindas – turizmo ir laivininkystės ūkio sektoriai labai priklauso nuo išorinių veiksnių, todėl Graikijos ekonomiką ypač palietė pasaulinė krizė. Mažėjančios biudžeto įplaukos, vyriausybės nesugebėjimas mažinti biudžeto deficitą bei vykdyti būtinas reformas kėlė grėsmę, jog valstybės skola taps nekontroliuojama. Graikija buvo pirmoji valstybė euro zonoje, kuri prarado pasitikėjimą finansų rinkose. Ekonominiu požiūriu stipriausios euro zonos šalys, ypač Vokietija, ėmėsi visų priemonių gelbėjant Graikijos ekonomiką ir sudarant jai galimybes išlikti euro zonoje, kadangi sėkmingas Graikijos skolos krizės įveikimas taip pat reikšė ir euro kaip euro zonos bendrosios valiutos išsaugojimą.

Kadangi euro zonos skolų krizė ėmė grėsti pačiam euro zonos išlikimui, Europos Sąjungos institucijos reagavo į susiklėsčiusią padėtį ir ėmėsi atitinkamų priemonių. 2010 m. gegužės mėn. buvo įsteigtas Europos finansinio stabilumo fondas – tai euro zonos valstybių-narių įsteigta ir Liuksemburge įregistruota finansinė įmonė. Europos finansinio stabilumo fondas skolina lėšas finansinius sunkumus patiriančioms euro zonos valstybėms sutartomis sąlygomis. Tais pačiais metais Europos centrinis bankas patvirtino vertybinių popierių rinkos programą, leidžiančią Europos centriniam bankui supirkti finansinių sunkumų turinčių euro zonos šalių vyriausybių išleistas obligacijas vertybinių popierių rinkose arba jas priimti kaip užstatą, skolinant pinigus tų šalių komerciniams bankams, siekiant palaikyti jų likvidumą.

Kai tapo aišku, jog Europos finansinio stabilumo fondo įsteigimas buvo nepakankama priemonė, 2012 m. vasario 2d. buvo pasirašyta naują sutartis dėl Europos stabilumo mechanizmo, kuris pakeitė Europos finansinio stabilumo fondą, įsteigimo. Europos stabilumo mechanizmas tai Liuksemburge įsikūrusi tarptautinė finansų įstaiga, kuri teikia paramą euro zonos šalims, kai tai bus būtina finansiniam stabilumui išsaugoti. Europos stabilumo mechanizmas yra euro zonos šalių įnašais, kurių dydžiai priklauso nuo atitinkamos šalies BVP apimties, sukurtas fondas, kuris veikia kaip nuolatinė euro zonos institucija tam, kad galėtų skolinti su finansinėmis problemomis susidūrusioms šalims, supirkdamas trumpo laikotarpio šių valstybių vyriausybių obligacijas.

Euro zonos skolų krizė kartu yra ir bankų krizė, kadangi bankai yra supirkę didžiausią krizės šalių vyriausybių obligacijų dalį ir patyrė didelių likvidumo problemų. Tam, kad ateityje būtų išvengta bankų krizių, atkurtas pasitikėjimas jais ir apsaugoti indėlininkai, 2014 m. buvo įsteigta Europos bankų sąjunga, kurią sudaro šie pagrindiniai komponentai: bankų priežiūros institucija (Europos centrinis bankas, vieninga indėlių apsaugos sistema) bei bendras bankų gelbėjimo fondas. Galimas dalykas, jog visos šios priemonės padės išspręsti esamas euro zonos problemas, leis sustiprinti finansinį stabilumą ir teigiamai paveiks finansų rinkas, bet jos nespėdžia

esminių euro zonos struktūrinių bei euro kaip bendrosios valiutos problemų.

Aptartos euro zonos problemos buvo neišvengiamos, kadangi bendra valiuta buvo įvesta per daug skirtingose šalyse ne tik ekonominiu, bet ir politiniu bei tradicijų požiūriu, o pats euro projektas nepakankamai įvertino šiuos aspektus, t.y. nebuvo pakankamai apgalvotas. Kiekviena eurozonos valstybė formuoja ir vykdo nepriklausomą Mastroichto sutarties rėmuose ekonominę politiką. Dėl to ekonominė situacija gali labai skirtis įvairiuose eurozonos valstybėse. Šalys, turinčios savo valiutą, esant reikalui, gali veikti prekių ir paslaugų eksporto ir importo apimtį, reguliuojant nacionalinės valiutos kursą. Euro zonos šalys, turinčios tik bendrąją valiutą, tokios galimybės neturi. Savarankišką pinigų politiką vykdančių valstybių nacionaliniai centriniai bankai turi galimybes reaguoti į konkrečią ekonominę padėtį šalyje: jei šalies ekonomika pernelyg sparčiai auga, palūkanų norma didinama (atitinkamai reguliuojant pinigų kiekį cirkuliacijoje), siekiant riboti infliaciją šalyje. Ir atvirkščiai, jeigu ekonomika silpnėja, tai palūkanų norma mažinama, siekiant skatinti investicijas ir tuo pačiu visuminę paklausą šalies ekonomikoje. Eurozonos valstybės vėl gi tokios galimybės neturi.

Nors Europos centrinių bankų sistema ir taiko klasikines pinigų politikos priemones, tačiau pinigų politikos įgyvendinimas visoje euro zonoje yra kur kas sudėtingesnis negu vienoje šalyje. Šiuo atveju pinigų politika remiasi visos euro zonos ekonomikos perspektyvų vertinimu, o ne vien tik nacionalinės plėtros tendencijomis. Europos centrinis bankas nustato vienodas palūkanų normas visoms euro zonos valstybėms. Tokia pinigų politika būtų adekvati, jei visose euro zonos valstybėse. ekonomikos tendencijos būtų panašios. Tačiau sąjungoje, kurioje valstybės turi platų savarankiškumą, tiek politinėje, tiek ekonominėje sferoje, ekonominė situacija įvairiose valstybėse gali labai skirtis. Aišku, aukščiau aprašytos priemonės gali sušvelninti dabartines euro zonos problemas, tačiau galimas dalykas jos yra laikinos ir skirtos konkrečioms problemoms spręsti. Antra vertus didžiuliai finansinės paramos fondai ir Europos centrinio banko įsipareigojimai supirkti vertybinius skolos popierius, išleistus šalių vyriausybių, patiriančių finansinius sunkumus, esant tam tikroms sąlygoms gali sukelti nevaldomą infliaciją su sunkiai nuspėjamomis pasekmėmis.

Jeigu pinigų politika Europos pinigų sąjungoje vykdoma centralizuotai, atsižvelgiant ne į atskirų šalių, bet visos euro zonos ekonominio augimo perspektyvas, tai fiskalinę politiką nacionalinės vyriausybės vykdo savarankiškai. Antra vertus Mastroichto sutartis numato reikalavimus, liečiančius fiskalinę politiką, t.y. reikalavimus biudžeto deficitui bei valstybės skolos dydžiui, kurių privalo laikytis tiek Eurosystemos valstybės narės, tiek ir šalys, siekiančios įvesti eurą. Mastroichto sutartyje numatyti reikalavimai yra detalizuoti Stabilumo ir augimo pakte, kurį pasiūlė Vokietija ir kuris buvo patvirtintas 1997 m. Amsterdame. Stabilumo ir augimo pakte numatytos priemonės, galinčios užtikrinti tvarų euro zonos valstybių ekonomikų augimą, o taip pat ir sankcijos, jei šie reikalavimai būtų pažeisti. Taigi Stabilumo ir augimo paktas leidžia užtikrinti fiskalinės

politikos drausmę ekonominėje ir pinigų sąjungoje, o taip pat išreiškia tvarumo principą. Šis principas reiškia, jog kiekviena sąjungos šalis per ekonominį ciklą privalo išlaikyti subalansuotą biudžetą. Leistinas 3 proc. šalies biudžeto deficitas galimas tik ekonomikos nuosmukio laikotarpyje.

Stabilumo ir augimo pakte nustatytų taisyklių kaip Europos Sąjungos oficialios fiskalinės politikos pagrindo patvirtinimas reiškia, jog Europos Sąjungos tiek pinigų, tiek ir fiskalinę politiką grindžiama monetaristiniu „fiksotų taisyklių“ principu, atsisakant keinsistinio požiūrio. Nors tokia fiskalinė politika paremta automatinų stabilizatorių veikimu, tačiau tai nereiškia, jog visiškai atmetamos diskrecinės fiskalinės politikos priemonės, tačiau tokios politikos vykdymo galimybės labai ribotos dėl griežtų Stabilumo ir augimo pakto reikalavimų. Stabilumo ir augimo paktas reikalauja, jog euro zonos šalių biudžeto deficitas neviršytų 3 proc., o valstybės skola – 60 proc. šalies BVP. Už šio pakto reikalavimų nesilaikymą buvo numatyta bauda iki 0,2 proc. BVP, jei tam pritaria du trečdaliai euro zonos šalių finansų ministrų. Tačiau pakto reikalavimai buvo ne kartą pažeidžiami, o nusižengusias šalis nebuvo ryžtasi bausti, t.y. paktas praktiškai neveikė. Taigi vien tik teisinės bazės efektyviam fiskaliniam reguliavimui nepakanka – reikėtų fiskalinės priežiūros institucijos, veikiančios visos Europos pinigų sąjungos lygyje, kuri pastoviai stebėtų situaciją ir turėtų pakankamas galias įtakoti tų valstybių fiskalinę politiką tų valstybių, kurios pažeidžia fiskalinio tvarumo reikalavimus.

2005 metais pakoregavus ir papildžius Stabilumo ir augimo pakto nuostatas, sankcijų buvo atsisakyta. Jos buvo pakeistos reikalavimu šalims parengti detalias stabilumo programas, kuriose numatomos fiskalinės politikos įgyvendinimo priemonės, du kartus per metus teikti ataskaitas bei pasiūlymus Europos Komisijai. Manoma, jog tai sudaro prielaidas pakankamam fiskalinės politikos skaidrumui ir todėl atsiranda galimybė kontroliuoti fiskalinės drausmės laikymąsi ir kitais mažiau formaliais būdais. Vis tik fiskalinė drausmės reikšmė ekonominėje ir pinigų sąjungoje nemažėja. Antra vertus būtina koordinuoti priimamus sprendimus, kadangi nacionalinės fiskalinės politikos veiksmai turi poveikį kitoms ekonominės ir pinigų sąjungos šalims. Lietuvos Seimas 2007 m. pabaigoje priėmė Lietuvos Respublikos fiskalinės drausmės įstatymą, kuris įsigaliojo nuo 2008 m. sausio 1 d. Įstatymo paskirtis – nustatyti fiskalinės drausmės taisykles, užtikrinančias ilgalaikį valdžios sektoriaus finansų tvarumą ir stabilų ūkio plėtrą. Šiame įstatyme nustatomos Lietuvos fiskalinės drausmės taisyklės, kurios atitinka Europos Sąjungos teisės aktus.

Fiskalinė politika galėtų būti efektyvesnė, jeigu tam tikslui būtų panaudojamas Europos Sąjungos biudžetas. Šiuolaikinėje federacinėje valstybėje federalinis biudžetas naudojamas ne tik atskirų valstybės regionų ekonominiams ir socialiniams skirtumams išlyginti, bet ir ekonomikos reguliavimo politikai įgyvendinti. Tačiau Europos Sąjungos biudžetas skirtas tik pirmajam tikslui, t.y. regioniniams skirtumams išlyginti, o antroji funkcija nevykdoma ir nenumatoma vykdyti. Teisiniai Europos Sąjungos biudžeto pagrindai buvo suformuluoti dar Europos bendrijų steigimo sutartyse, o vėliau ir

Mastrichto sutartyje, tačiau pastaroji sutartis paliko galioti pirminius teisės aktus be žymesnių pakeitimų. Europos Sąjungos biudžetas sudaromas kasmet ir jis privalo būti subalansuotas. Pagrindinę Europos Sąjungos biudžeto pajamų dalį sudaro tiesioginiai valstybių narių įnašai, proporcingi kiekvienos šalies bendrojo vidaus produkto dydžiui. Biudžeto dydis negali viršyti 1,27 proc. Europos Sąjungos bendrojo vidaus produkto. Tai palyginti nedidelė vidaus produkto dalis, kadangi paprastai šiuolaikinių valstybių federaliniai biudžetai siekia iki 20 proc. šalių bendrojo vidaus produkto.

Nors Europos Sąjungos biudžetas sudaro santykinai nedidelę bendrojo vidaus produkto dalį, tačiau jis yra reikšmingas ypač naujoms valstybėms narėms, kurios yra santykinai neturtingos palyginus su senbuvėmis. Antra vertus nors Europos Sąjungos biudžetas nenaudojamas tiesiogiai fiskalinės politikos priemonėms finansuoti, tačiau pinigų srautai į šalių narių biudžetus iš Europos Sąjungos biudžeto ar atvirkščiai netiesiogiai įtakoja šių šalių galimybes vykdyti fiskalinę politiką.

Taigi galime pagrįstai teigti, jog Europos pinigų sąjungoje būtina koordinuoti ne tik pinigų, bet ir fiskalinę politiką. Antra vertus Europos pinigų sąjungos tiek pinigų, tiek fiskalinę politiką orientuota ekonomikos stabilumui palaikyti, tačiau nepakankamai skatina ekonomikos augimą. Tokia politika yra priimtina, esant palankioms sąlygoms, kai visų sąjungos šalių ekonomikos pastoviai auga, tačiau ekonominėms sąlygoms pasikeitus, tokia ekonominė sistema sunkiai susidoroja su atsiradusiais iššūkiais ką mes akivaizdžiai matome esamoje situacijoje. Tiesa, su šios globalinės krizės pasekmėmis Europos Sąjunga per ilgesnį ar trumpesnį laiką susidoros. Norėtume atkreipti dėmesį į tai, jog Europos Sąjungos institucijų priemonės atstatant jos šalių ekonomiką nukreiptos didesnio finansų ir bankų sistemos centralizavimo link. Ir ateityje, matyt, neišvengsime globalinių krizių su naujomis problemomis, kurios pareikalaus papildomų ar visai kitokių jų sprendimo būdų. Antra vertus bendra valiuta ir centralizuota pinigų politika yra nesuderinama su Europos pinigų sąjungos politine sandara, t.y. kaip nepriklausomų valstybių sąjunga. Vertinant iš pinigų istorijos pozicijų – tai akivaizdus žingsnis atgal.

Europos pinigų sąjungos bendroji valiuta – euras, o tuo pačiu ir pati Europos pinigų sąjunga turės prasmę tik esant glaudesnei ekonominei, socialinei ir politinei integracijai tarp šios sąjungos valstybių. Tai reiškia, jog turėtų būti unitarinė ekonominė sistema su bendromis prekių ir paslaugų, visų rūšių išteklių rinkomis, su bendra pajamų ir finansų sistema, su vienodomis socialinėmis garantijomis visiems Europos pinigų sąjungos šalių gyventojams. Tačiau tokia rinkų konsolidacija neišvengiamai sąlygos ir glaudesnę šalių politinę integraciją. Tokiu būdu tai būtų kardinalūs struktūriniai pakeitimai logiškai vedantys į unitarinės Europos valstybės sukūrimą, kuri galėtų turėti federacinę struktūrą. Tačiau čia gali kilti klausimas ar turtingos Europos sąjungos šalys sutiks savo gerovę dalintis su neturtingomis Europos valstybėmis. Gal būt joms tinkamesnis esamas variantas – teikti finansinę paramą neturtingoms šalims kartu griežtai kontroliuojant šios paramos panaudojimą? Antra vertus tokioje unitarinėje sistemoje mažos valstybės netekusios politinės

nepriklausomybės gali prarasti ne tik savo valstybingumą, bet taip pat tautinį ir kultūrinį identitetą, tradicijas. Globalizacijos sąlygomis toks pavojus akivaizdus. Taigi ir mažoms valstybėms vargu ar priimtina tokia perspektyva. Tiesa, kai kurios Europos valstybės, pvz. Jungtinė Karalystė, palaikytų kitą Europos Sąjungos modelį. Tai būtų nepriklausomų valstybių sąjunga su bendra rinka. Bet tokioje rinkoje ne tik kad nereikalinga bendra valiuta, bet ji tik būtų kliuviniu ir keltų bereikalingų problemų. Taigi šiandieną mes nieko tikro negalime pasakyti apie euro ateitį, kadangi jo perspektyvos nėra aiškiai apibrėžtos.

Kaip jau buvo minėta, euro integracija iki Europos pinigų sąjungos su bendra valiuta sukūrimo buvo sąlygota ekonominėmis ir politinėmis priežastimis. Tačiau analizuojant integracijos istoriją bei analizuojant šiandieninę situaciją, peršasi mintis, jog Europos integracija buvo grindžiama ne tik ekonominiiais kiek politiniais tikslais, didžiausiomis Europos valstybėms – Vokietijai ir Prancūzijai siekiant įgauti daugiau politinių ir ekonominių galių Europos valstybių tarpe. Iš tikrųjų kaip jau buvo minėta iš didžiausia nauda iš Europos valstybių integracijos turėjo Vokietija, kuri labiausiai siekia išlaikyti ekonominę ir pinigų sąjungą Europoje, diktudama savo sąlygas.

Išvados

Atlikta analizė leidžia teigti, jog Europos pinigų sąjungos su bendrąja valiuta – euru įkūrimas buvo nuoseklus ir ilgalaikio Europos integracijos proceso, kuris turėjo tiek ekonominius, tiek ir politinius tikslus, pasekmė. Laikotarpiu iki globalinės krizės šalių, priklausančių euro zonai, ekonomikos augo ir stiprėjo, ypač ekonomiškai stipresnių šalių, o euro tarptautinė reikšmė ir įtaka didėjo. Pasaulinė ekonomikos ir vėliau kilusi euro zonos skolų krizė atskleidė euro zonos trūkumus ir parodė būtinybę vykdyti šioje sąjungoje gerai apgalvotus struktūrinius pertvarkymus. Europos pinigų sąjunga su bendrąja valiuta – euru galėtų turėti ilgalaikes perspektyvas tik tuo atveju, jei būtų įgyvendinamos radikali priemonė, ypač pinigų bei fiskalinės politikos sferose, bei vyktų glaudesnė integracija tarp Europos pinigų sąjungos valstybių tiek ekonominėje, tiek socialinėje, tiek ir politinėje sferoje. Tačiau tais požiūriais yra skirtingų nuomonių bei interesų, todėl Europos pinigų sąjungos, o tuo pačiu ir euro perspektyvos nėra aiškiai apibrėžtos.

Literatūra

- Amadeo, K. (2012), Value of the U.S. Dollar. [žiūrėta 2014 08 12], http://useconomy.about.com/od/tradepolicy/p/Dollar_Value.htm
- Angeloni, I., Sapir, A. (2011), The international monetary system is changing: what opportunities and risks for the euro? Bruegel working paper, 2011/11. [žiūrėta 2014 08 16], [http://aei.pitt.edu/32868/1/The_international_monetary_system_is_changing_What_opportunities_and_risks_for_the_euro_\(English\).pdf](http://aei.pitt.edu/32868/1/The_international_monetary_system_is_changing_What_opportunities_and_risks_for_the_euro_(English).pdf)
- Benjamin, C. (2007), Enlargement and the international role of Euro, *Review of International Political Economy*, Vol. 14, No. 5, pp. 746-773.

- Chintrakarn, P. (2008), Estimating the Euro Effects on Trade with Propensity Score Matching. *Review of International Economics*, Vol.16, No. 1, pp. 186-198.
- Davulis, G. (2009). Problems of the adoption of the euro in Lithuania. *Intellectual Economics. Scientific Research Journal*, No 2(6), pp.108-115.
- Davulis, G. (2003). Teisinės bazės, reglamentuojančios užsienio investicijas Lietuvos Respublikoje, raida ir jos įtaka investicijų procesui. *Jurisprudencija*, 47 (39), 97-109.
- Estonian Central Bank, (2011), *Estonian Economy and Monetary Policy*. [žiūrėta 2014 10 08], http://www.eestipank.info/pub/en/dokumentid/publikatsiooni/d/seeriad/ylevaade/_2011_02/rpy_211.pdf.
- Evans-Pritchard, A. (2008), Financial crisis: Who is going to bail out the euro? [žiūrėta 2014 08 06], http://www.telegraph.co.uk/finance/comment/ambroseevans_pritchard/3161588/Financial-Crisis-Who-is-going-to-bail-out-the-euro.html.
- Feldstein, M. S. (2011), The euro and European Economic Conditions, *NBER working paper, 2011 November, no. 17617*. [žiūrėta 2014 08 22], <http://www.nber.org/papers/w17617>.
- Frankel, J., Rose, A. (2002), An Estimate of the Effect of Common Currencies on Trade and Income, *Quarterly Journal of Economics*, 2002 May, vol. 117, pp. 437-466.
- Galati, G., Tsatsaronis, K. (2003), The impact of the Euro on Europe's Financial Markets, *Financial Markets. Institutions and Instruments*, Vol. 12, Issue 3, pp. 165-222.
- Gaspar, V. (2004), The transformation of the European Financial System. *Millenium BCP Bankers Seminar, Lisbon, February*. [žiūrėta 2014 09 14], <http://www.millenniumbcp.pt/multimedia/archive/00375/operatingplatforms>.
- Greenspan, A. (2001), The Euro as an International Currency. *Remarks by Chairman of the Board of Governors of the Federal Reserve System, before the Euro 50 Group Roundtable*. Washington, 30 November. [žiūrėta 2014 08 24], <http://www.federalreserve.gov>.
- Hunter, R.J., Ryan, L.V. (2009), Poland, the European Union, and the euro: Poland's Long Journey to Full European Integration, *Global Economy Journal*, 2009, vol. 9, issue 2, article 6. [žiūrėta 2014 10 08], http://www.relooney.info/00_New_3169.pdf.
- Ioannou, D., Stracca, L. (2011), Have euro area and EU economic governance worked? Just the facts. *ECB working paper series*, 2011 May, no. 1344. [žiūrėta 2014 09 18], <http://www.ecb.int/pub/pdf/scpwps/ecbwp1344.pdf>.
- Kropas, S., Kropienė, R. (2005), *Europos pinigai*, Vilnius, Lietuvos bankas.
- Kuodis, R. (2005), Euro įvedimas Lietuvoje: už ir prieš, *Pinigų studijos*, 2005, Nr. 4, pp 12-19.
- Lietuvos Europos Sąjungos politikos 2008–2013 metų strateginės kryptys „Daugiau Europos Lietuvoje ir Lietuvos Europoje“ (2008). [žiūrėta 2014 09 26], <http://www.euro.lt/documents/Strategines%20kryptys.pdf>.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. balandžio 25 d. nutarimas Nr. 417 dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimo Nr.1050 „Dėl nacionalinio euro įvedimo plano bei Lietuvos visuomenės informavimo apie euro įvedimą ir komunikacijos strategijos patvirtinimo“ pakeitimo.
- Lim E.G. The Euro's Challenge to the Dollar: Different Views from Economists and Evidence from COFER (Currency Composition of Foreign Exchange Reserves) and Other Data. *TVF*, 2006/06, WP/06/153. [žiūrėta 2014 04 11], <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp06153.pdf>
- Micco A., Stein E., Ordoñez G. (2003). The currency union effect on trade: early evidence from EMU. *Inter-American Development Bank*. - 2003/10, vol. 18, issue 37. [žiūrėta 2014 10 26], http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-0327.00109_1/pdf
- Munchau, W. (2008), The case for a European rescue plan. [žiūrėta 2014 06 12], <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/e9f0a2e2-9305-11dd-98b5-0000779fd18c.html#axzz11EsCnZef>.
- Norris, F. (2011), Euro Benefits Germany More Than Others in Zone. [žiūrėta 2014 04 17], http://www.nytimes.com/2011/04/23/business/global/23chart.s.html?_r=1.
- Pisani-Ferry, J. et al. (2008), Coming of age: report on the euro area. *Bruegel Blueprint*, Series, 2008, Vol. 4. [žiūrėta 2014 04 09], http://aei.pitt.edu/8337/1/bruegel_comingofage.pdf.
- Rastello, S. (2011), Estonia Benefits From Euro Amid Debt Crisis, Prime Minister Says. [žiūrėta 2014 05 08], <http://www.businessweek.com/news/2011-07-22/estonia-benefits-from-euro-amid-debt-crisis-prime-minister-says.html>.
- Rose, A., Engel C. (2001), Currency Unions and International Integration. *CEPR Discussion Paper No. 2659*. [žiūrėta 2014 08 27], http://www.cepr.org/pubs/new-dps/dp_papers.htm.
- Samuels, Ramlogan. (2007), The Euro: Ever More Global, Finance&Development". - *TVF*, 2007/03, Vol. 44, No.1. [žiūrėta 2012 06 19], <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2007/03/bertuch.htm>.
- Shalder S. et al (2005), Adopting the Euro in Central Europe, Challenges of the Next Step in European Integration, *Occasional Paper No. 234*. Washington, IMF. [žiūrėta 2014 03 02], <http://www.imf.org/external/pubs/nft/op/234/op234.pdf>.

COMMON CURRENCY EURO: INTERNATIONAL IMPORTANCE AND PERSPECTIVES

Summary

The article presents the process of European integration, emphasizing the main moments of this process. The integration process of Europe, the result of which is foundation of European Union and latter the establishment of the European Monetary Union with common currency Euro, is one of the most significant processes, in the political and economic sense, during the whole history of Europe. Formally European Monetary Union exist since January 1, 1999, and Euro as cash started functioning in twelve states of EU since January 1, 2002. Adoption of Euro ended the 50 year lasting money integration process. Euro became the key axis of integration. In the contest of the international monetary system, formation of European Monetary Union with common currency is perhaps the most important event since the failure of the world monetary system that functioned on the basis of the Bretton Woods treaty.